

Children's and Young People's Books, Libraries and Librarianship in Iranian Theses and Dissertations

Sudابه Nozari

Assistant Professor, National Library and Archives of I.R of Iran, Tehran, Iran. E-mail: nozari.sudابه@gmail.com

Article Info	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Article history: Received 17 September 2022 Received in revised form 09 October 2022 Accepted 29 October 2022 Published online 09 November 2022</p> <p>Keywords: Theses and Dissertations, Children and Young Adult's literature, Children and Young Adult's librarianship</p>	<p>Objective: The purpose of this research is to identify and quantitatively and qualitatively analyze dissertations on books and children's librarianship</p> <p>Methods: This research has provided a quantitative and qualitative report on the content analysis of 379 theses on children's books, libraries, and librarianship from 2015-2022.</p> <p>Results: The Theses are placed in two main categories, "books and genres" with 11 subcategories and "promotion of reading and information service" with nine subcategories. Findings showed that the genres had ups and downs during this period, but the lack of research on picture books and the popular genre, fantasy, among teenagers is disappointing. A large number of dissertations in four fields: Persian language and literature (especially for children's literature), educational sciences (for the effect of books and storytelling on education), Knowledge and Information Science (because of the promotion of reading and information service to children) and foreign languages (with an emphasis on translation methods and language teaching by storytelling) are expected. But the reluctance of librarians to research on storytelling (the most frequent subcategory) and the low number of research on promoting reading, as one of the most important concerns of this field, is alarming. In this research, content analysis and library method has been the most used method due to the nature of literary texts. Also, it seems that obtaining a convincing and unequivocal result in allocating one of the four approaches: problem-based, topic-based, text-based and comparative to theses, requires the critical opinion of children's literature experts.</p> <p>Conclusions: In this research, in addition to a different view in identifying the categories and subcategories of theses, up to three levels, as well as determining the works and authors that have been researched, each of these researches was also examined from the aspects of problem-based, topic-based, text-based and comparative.</p>

Cite this article: Nozari, S. (2022). Children's and young people's books, libraries and librarianship in Iranian theses and dissertations. *Academic Librarianship and Information Research*, 56 (3), 13-28. DOI: <http://doi.org/10.22059/jlib.2022.350511.1653>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22059/jlib.2022.350511.1653>

Publisher: University of Tehran.

کتاب، کتابخانه و کتابداری کودک و نوجوان در پایان‌نامه‌ها و رساله‌های ایران

سودابه نوذری ✉

استادیار، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، تهران، ایران. رایانامه: nozari.sudabeh@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۲۶</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۷/۱۷</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۲۸</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۸/۱۱</p> <p>کلیدواژه‌ها: پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، ادبیات کودک و نوجوان، کتابداری</p>	<p>هدف: شناسایی و تحلیل کمی و کیفی پایان‌نامه‌های با موضوع کتاب، کتابخانه و کتابداری کودک است.</p> <p>روش: روش، تحلیل محتواست و تلاش شده با گردآوری و تحلیل داده‌های ۳۷۹ پایان‌نامه با موضوع کتاب، کتابخانه و کتابداری کودک از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۱، گزارش کمی و کیفی از آنها به دست دهد.</p> <p>یافته‌ها: پایان‌نامه‌ها در دو مقوله اصلی، «کتاب و گونه‌های ادبی» با ۱۱ زیرمقوله و «ترویج و خدمات‌رسانی کتاب» با ۹ زیرمقوله، جای گرفتند. یافته‌ها نشان داد از ابتدای تدوین این منابع، گونه‌ها و انواع ادبیات افت و خیزهایی داشته، اما کمبود پژوهش در کتاب تصویری و گونه پرترفدار فانتزی میان نوجوانان نامیدکننده است؛ فراوانی پایان‌نامه در چهار رشته و گرایش: زبان و ادبیات فارسی (به ویژه با وجود گرایش ادبیات کودک)، علوم تربیتی (برای تأثیر کتاب و قصه‌گویی در آموزش)، علم اطلاعات و دانش‌شناسی (به خاطر ترویج مطالعه و وظیفه مهم ارائه خدمات به کودک) و زبان‌های خارجی (با تأکید بر شیوه‌های ترجمه و آموزش زبان با قصه‌گویی) قابل انتظار است؛ اما بی‌رغبتی کتابداران به پژوهش در قصه‌گویی (پربسامدترین زیرمقوله) و نیز تعداد کم پژوهش در ترویج مطالعه، به عنوان یکی از مهمترین دغدغه‌های این رشته، هشداردهنده است. در این پژوهش تحلیل محتوا و روش کتابخانه‌ای به سبب ماهیت متون ادبی، پراستفاده‌ترین روش بوده است. همچنین به نظر می‌رسد کسب نتیجه‌ای متن و بی‌شبهه در اختصاص یکی از چهار رویکرد: موضوع‌محور، متن‌محور، مسئله‌محور و تطبیقی به پایان‌نامه‌ها، نیازمند نظر انتقادی متخصصان ادبیات کودک باشد.</p> <p>نتیجه‌گیری: در پژوهش حاضر، علاوه بر نگاه متفاوت در تشخیص موضوع و زیرموضوع پایان‌نامه‌ها تا سه سطح، و نیز تعیین آثار و پدیدآوران مورد پژوهش، بررسی آنها از جنبه چهار رویکرد پژوهشی (مسئله‌محوری، موضوع‌محوری، متن‌محوری و تطبیقی) نیز صورت گرفته است.</p>

استناد: نوذری، سودابه (۱۴۰۱). کتاب، کتابخانه و کتابداری کودک و نوجوان در پایان‌نامه‌ها و رساله‌های ایران. *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*، ۵۶ (۳)، ۱۳

DOI: <http://doi.org/10.22059/jlib.2022.350511.1653> - ۲۸

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه تهران، کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد.

مقدمه

نخستین گام برای نقد و ارزیابی و در نهایت سنجش کارکرد پژوهش و تولید علمی، شناسایی و بازنمایی آن است. یکی از قالب‌های مهم پژوهش و تولید علمی در دانشگاه‌ها پایان‌نامه‌ها هستند؛ اما این منابع به واسطه محدودیت در اطلاع‌رسانی محتوا و گاه حتی عناوین آنها، در مقایسه با مقاله و کتاب، کمتر مورد توجه و شناسایی قرار گرفته‌اند. حتی با وجود درج اغلب آنها در پایگاه‌های اطلاعاتی، به‌بازایی دقیق آنها در موتورهای جستجوی عمومی، و حتی در پایگاه‌های ویژه این منابع اطمینان نداریم. استفاده بسیار اندک آنها در مآخذ و استنادهای متون و سایر پژوهش‌ها نیز گواهی است بر ندیده شده و نادیده گرفتن این منابع پراهمیت توسط پدیدآورندگان و پژوهشگران. این منابع اغلب حاصل خلاقیت و دستاوردهای علمی دانشجویان است که بر اساس برنامه‌های درسی و یافته‌های دوران تحصیل او و از همه مهمتر به یاری و راهنمایی استادان او، در چارچوبی رسمی شکل می‌گیرد و از این جهت منابعی پراهمیت و بنیادی به‌شمار می‌آیند که اگر اشاعه نیابند، دانش نهفته در آنها شناخته نمی‌شود و مهمترین آسیب این بی‌اطلاعی تکرارهای باطل پژوهشی خواهد بود.

زمینه کتاب و کتابداری کودک و نوجوان به سبب اهمیت خواندن و ترویج آن و نیز حساسیت وظیفه ارائه خدمات به این طیف از مخاطبان، به کتابداران گوشزد شده است. از جمله قزل‌ایاغ (۱۳۸۳) علاوه بر نقش آموزشی، نقش فرهنگی کتابدار را مورد توجه قرار می‌دهد و او را در کنار پدران و مادران، آموزگاران، نویسندگان، شاعران، تصویرگران، ناشران، فیلم‌سازان و هنرمندان و... قرار می‌دهد که حاصل تلاش‌های مستمر آنان سبب بالیدن نسل نوجویی می‌شود اندیشه‌ورز که بکاو، بپرسد و روی پای فرهنگ خود بایستد. به باور رهادوست (۱۳۸۶) اعتلای فرهنگ از پیش‌فرض‌های اصول عقاید و از وظایف اصلی کتابدار است که با تسهیل خواندن و ترویج مطالعه میان گروه‌های مختلف به ویژه کودک و نوجوان و نوسواد حاصل می‌شود. فانی (۱۳۶۲) پیشبرد عادت کتابخوانی را وظیفه چهارم کتابدار ذکر می‌کند. از نظر منصوریان (۱۳۸۸) پنجمین رسالت کتابدار، گسترش فرهنگ مطالعه است. همچنین است وجود چهار واحد درسی در مقاطع تحصیلی کتابداری با مفهوم خواندن و حوزه‌های وابسته: «جامعه‌شناسی فراغت و مطالعه»، «مواد و خدمات کتابخانه برای کودک و نوجوان».

برای تعالی و پیشبرد این وظیفه، کتابداران پژوهش‌هایی انجام داده‌اند. پایان‌نامه‌های با موضوع کتاب، کتابداری و کتابخانه کودک و نوجوان بخش مهمی از این تحقیقات است و کتابداران با تدوین دو پایان‌نامه در سال ۱۳۴۷ آغازگر بوده و تا ۱۳۵۷ که پایان‌نامه‌ای در جامعه‌شناسی تدوین شد ۳۳ پایان‌نامه تدوین کرده بودند. با گذشت زمان، این منابع از هر دو جنبه کمی و کیفی رشد داشته و به واسطه دو اتفاق مهم در دهه ۱۳۸۰، تأسیس «مرکز مطالعات ادبیات کودک ایران وابسته به دانشگاه شیراز» (۱۳۸۴) و رشته ادبیات کودک و نوجوان (۱۳۸۹) در این مرکز به شکوفایی رسید. به گفته مکتبی‌فرد (۱۳۹۵) تولد این مرکز، نقطه عطفی در روند رشد ادبیات کودک ایران بود که ادامه منطقی دستاوردهای فعالان ادبیات کودک تا آن زمان محسوب می‌شد و فعالیت‌ها و پژوهش‌های ادبیات کودک به شکلی رسمی از فاز عملگراییانه مطلق و نیز نقدهای شبه‌تجربی عبور کرد و به مرحله نقد و نظریه علمی وارد شد.

از آن پس، متخصصان ادبیات با وجود رشد کمی و حتی رشد کیفی، به کاستی‌های ساختاری، محتوایی و روش پژوهش، هشدار و راه‌حلی برای بهبود آنها پیشنهاد داده‌اند (از جمله: غلامی‌نژاد، ۱۳۸۶؛ رضی، ۱۳۹۱؛ صدیقی، ۱۳۹۵ و مکتبی‌فرد، ۱۳۹۵). گذشته از نبود کلان‌نگری علمی-ادبی؛ تمرکز موضوع‌ها بر ارائه اطلاعات [خام] ادبی؛ ذکر موضوع‌های کلی به جای ژرف‌کاوی و نیز موضوعات ناقص، تکراری، کم‌اثر؛ بی‌توجهی به موضوع‌های جدید؛ اشتغال استاد راهنما به پایان‌نامه‌های متعدد و متنوع، تعداد بسیار و [متنوع] پژوهشگر، طرح موضوع‌های کلی و گاه حاشیه‌ای، ذکر شواهد فراوان و به‌کارگیری شیوه توصیفی و روشمند نبودن برخی از این آسیب‌ها است.

رضی (۱۳۹۱) این ضعف‌ها را نتیجه بی‌توجهی به مسئله‌محوری در مقابل آموزش‌محوری (و به نقل از: فرامرزی قراملکی، ۱۳۸۳ در مقابل تبعات موضوع محور) دانسته است. هدف مسئله‌محوری توجه به کاربردی کردن پژوهش، تولید علم (در مقابل توزیع علم) و نوآوری بیشتر است. در این رویکرد، پژوهشگر به جای مواجه شدن با مسئله (مانعی ژرف، مشخص، روشن و واحد) با مشکل (مانعی سطحی، کلی، مبهم و مرکب) درگیر می‌شود. آلیانی، رضایتی و چراغی (۱۳۹۹)، پایان‌نامه‌های ادبیات عامه را به انواع موضوع‌محور، متن‌محور، رویکرد (مسئله) محور و تطبیقی تقسیم کرده‌اند. موضوع‌محور، جذاب اما تکراری، کلیشه‌ای، تقلیدی،

توصیفی و صرفاً گردآوری اطلاعات دارند. متن‌محوری، مطالعه متون معاصر و کلاسیک است اما در صورت نداشتن رویکرد، موضوع محور هستند. مسئله‌محورها با اتکا به رهیافت‌های مشخص علمی درصدد واکاوی وجوه مختلفی از ادبیات عامه هستند. به گفته صدیقی (۱۳۹۵) این آسیب‌ها پژوهش‌ها را ایستا می‌کند و برای پویایی آنها دو وجه برون متن و درون متن را پیشنهاد می‌کند: در درون متن، برای پایان‌نامه مخاطبان و اهدافی تعیین می‌شود تا در هیأتی کلان، روشمند، کارا و فعال سامان یابند. در برون متن، از مسیری علمی به بیرون از دانشگاه هدایت شده و بر مخاطبان خود تأثیر می‌گذارند. خسرونژاد و آتشی (۱۳۹۸) آشنایی دانشجویان و استادان با تحقیق‌های برتر در سطح ملی و جهانی را از ضرورت‌های ارتقای سطح کیفی این منابع دانسته‌اند.

از راه‌های «هدایت آنها از مسیری علمی به بیرون از دانشگاه» شناسایی و پژوهش آنها از ابعاد گوناگون است. از این طریق، با به دست دادن شمایی از آنها از تکرار تا حدودی ممانعت و موضوع‌های نادیده یا کمتر دیده شده آشکار می‌شود و در صورت تداوم این پژوهش‌ها، داده‌های گردآمده در دسترس مخاطب قرار می‌گیرد. هدف از این پژوهش، شناسایی و تحلیل وضعیت پایان‌نامه‌های با موضوع کتاب، کتابخانه و کتابداری کودک از جنبه‌های گوناگون با پاسخگویی به چهار پرسش است:

۱. گرایش موضوعی پایان‌نامه‌ها چگونه بوده است؟
۲. از آثار و پدیدآورندگان کتاب کودک کدام بیشتر پژوهش شده‌اند؟
۳. روش و رویکردهای پژوهشگران در پایان‌نامه‌ها چه بوده است؟
۴. دانشگاه، رشته و گرایش تحصیلی دانشجویان کدام است؟

پیشینه پژوهش

پژوهش با موضوع کتاب، کتابخانه و کتابداری کودک با کیفیت و کمیّت و از جنبه‌های گوناگون بی‌سابقه نیست، از جمله در ایران، باب‌الحوادثی و یزدیان‌راد (۱۳۸۹) از میان ۱۴۲۹ مقاله تخصصی در نشریات علم اطلاعات، تعداد ۷۹ مقاله را با موضوع ترویج کتابخوانی و کتابخانه‌های کودک یافتند. مکتبی‌فرد و منصوریان (۱۳۹۱) از منظر رویکرد و روش‌شناسی، با تحلیل محتوای ۱۶۴ پایان‌نامه از ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۹ نشان دادند: در آنها از رویکرد کمی و روش کتابخانه‌ای بیشتر بهره برده شده؛ علم اطلاعات و دانش‌شناسی بیشترین پایان‌نامه را داشته؛ موضوع‌ها در ۷ مقوله مخاطب کودک، بزرگسال مرتبط با کودک، پدیدآورندگان، آثار، ناشران، نهادها و منتقدان و پژوهشگران در آنها می‌گنجد و دانشجویان ۶ رشته و گرایش‌های آنها، به ترتیب بیش از همه پایان‌نامه داشته‌اند: علم اطلاعات، زبان و ادبیات فارسی، علوم تربیتی، زبان‌شناسی، جامعه‌شناسی و زبان‌های خارجی. صالحی (۱۳۹۲)، با بررسی ساختاری مقاله‌های مجله پژوهشنامه ادبیات کودک و نوجوان مقاله‌ها از آغاز، نتیجه گرفت عنوان‌بندی و انسجام عناوین تقریباً مناسب، گرایش نقد بیشتر به داستان و نقد ساختار و عناصر بوده، اما جمع‌بندی در نتیجه‌گیری ضعیف است. محمدی (۱۳۹۲) با بررسی تحقیقات (۱۱ مقاله و ۳۱ پایان‌نامه) تحلیل محتوا با موضوع داستان تألیف، ترجمه و شعر در نشریات علم اطلاعات، ضمن تعیین رشته‌ها و دانشگاه‌ها و افراد تأثیرگذار در هدایت پایان‌نامه‌ها، چالش‌ها و خلأهای روشی آنها را ذکر کرده است. مکتبی‌فرد (۱۳۹۳) با بررسی ۷۵ مقاله دو فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات ادبیات کودک، دو روش تحلیل محتوا و نقد ادبی را مقایسه کرده و نتیجه گرفته است، رویکرد کیفی در تحلیل محتوا با نقد ادبی قرابت دارد و بهره‌گیری از تکنیک‌های تحلیل محتوا مبتنی بر معیارهای نقد ادبی می‌تواند در بهبود کیفیت پژوهش‌های تحلیلی ادبیات کودک راهگشا باشد.

صدیقی (۱۳۹۵) ۲۰۰ پایان‌نامه ارشد و دکتری را در زیر موضوع‌های چون داستان، شعر، رسانه، ترجمه، بازنویسی، کتابشناسی، ادبیات تعلیمی، طنز، فرهنگ عامه، نظریه‌های جدید، ادبیات عرب دسته‌بندی و برای بهبود تدوین این منابع الگویی را پیشنهاد کرده است. عالی؛ علی‌نژادی و نعمت‌الهی (۲۰۱۸) با هدف تعیین میزان توجه به مخاطب کودک در مطالعات بین‌رشته‌ای حوزه ادبیات کودک و با استفاده از روش سنتزپژوهی و با استخراج اجزای ساختاری ۳۸ گزارش پژوهش بین‌رشته‌ای (شامل مقاله و پایان‌نامه ارشد و رساله دکتری) نشان دادند، سه هدف عمده در این پژوهش‌ها بسامد، بازنمایی و مقایسه مؤلفه‌ها بوده؛ روان‌شناسی و علوم تربیتی بیش از دو مؤلفه جامعه‌شناسی و فرهنگ، و اخلاق و دین پژوهش شده؛ روش پژوهش همه آنها تحلیل محتوا و نتایج تحلیل آنها اغلب حاکی از توجه اندک به مخاطب کودک در پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبیات کودک بوده است. خسرونژاد و

آتشی (۱۳۹۸) با مطالعه ۲۵ پایان‌نامه ارشد شرکت داده شده در جشنواره پایان‌نامه‌های برتر مرکز مطالعات ادبیات کودک مشکلاتی از جمله پرهیز از به‌کاربردن ضمیر «من» هنگام اشاره به خود در مقام محقق، مقایسه‌نکردن یافته‌های پژوهش با یافته‌های دیگران و نداشتن ذوق و خلاقیت در آنها برشمرده‌اند. غلامی (۱۳۹۹) تلاش کرده با بررسی معیارهای نقد و دسته‌بندی و تحلیل محتوای یکصد مقاله (ساختارمند و بدون ساختار) از ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰ چارچوب مدونی ارائه دهد. یافته‌ها حاکی از آن است: عمده مقالات در سه نشریه کتاب ماه‌کودک و نوجوان، پژوهشنامه ادبیات کودک و نوجوان، و روشنان منتشر شده است.

مرتضی کوبی با انتشار ۵ مقاله نویسنده پیشرو بوده؛ در مقالات بسیاری رشته، میزان تحصیلات و دانشگاه نگارنده نامشخص و برخی فاقد منابع بوده‌اند. روند انتشار مقالات نیز صعودی و به ترتیب در حوزه محتوایی، زبانی و بلاغی قرار دارند. آلیانی، رضایتی و چراغی (۱۳۹۹) با ارزیابی یکصد پایان‌نامه رشته ادبیات عامه، ضمن تشخیص موضوع‌هایی چون فرهنگ عامه در شهرها، متون، قصه، ترانه و دوبیتی، ضرب‌المثل، آداب و رسوم، افسانه، باور، زن و زبان عامیانه؛ توصیفی بودن، نگاه تقلیدی و کلیشه‌ای، بی‌توجهی به پیشینه و بی‌اعتباری منابع را از جمله مشکلات برخی آنها دانسته و پیشنهادهایی برای رفع آنها داده‌اند.

در خارج از ایران، دو مقاله دربارهٔ پایان‌نامه‌های ادبیات کودک یافت شد: کاپلان^۱ (۲۰۰۶) ۲۹ پایان‌نامه با موضوع ادبیات نوجوان را در دوره‌ای ۵ ساله (۲۰۰۰-۲۰۰۵) در دو گروه بررسی کرده است؛ (۱) پایان‌نامه‌های ادبیات نوجوان^۲ که با استفاده از شیوه‌های مصاحبه و پژوهش میدانی به تأثیر این ادبیات بر ادراک و نگرش خوانندگان نوجوان و دانش‌آموزان پسر و دختر و معلمان؛ و نیز بررسی عملکرد استفاده از ادبیات نوجوانان به‌عنوان یک ابزار آموزشی در محیط کلاسی پرداخته‌اند و (۲) پایان‌نامه‌های درباره ادبیات نوجوان^۳ کتاب‌های داستان و غیرداستان ویژه نوجوان را تحلیل کرده‌اند. نتایج او نشان می‌دهد: تعداد پایان‌نامه‌هایی که به بررسی استفاده از ادبیات نوجوانان در کلاس درس می‌پردازند اندک است؛ رمان‌های نوجوان به‌طور گسترده در پایان‌نامه‌های سراسر کشور مورد مطالعه قرار گرفته است و حرکت‌های ضروری جدیدی برای مطالعه گسترده ژانر ادبی از نظر سبک و محتوا آغاز شده است. همین نویسنده در ۲۰۱۰، با بررسی عمیق ۱۱ پایان‌نامه دکتری از ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۹ با موضوع کتاب‌های نوجوان (داستان و غیرداستان)، بیش از حد معمول پژوهشگران جوان این پایان‌نامه را تحسین می‌کند. زیرا وجه مشترک آنها تمرکز بر ادبیاتی است که برای نوجوان اهمیت بیشتری دارد؛ آنان بی‌پیرایه، شفاف و صادقانه به کتاب‌هایی می‌پردازند که متعلق به زندگی نوجوانان با دغدغه‌های دنیای معاصر و مدرن است «نه هملت، نه هاکلبری فین و نه دیوید کاپرفیلد».

با نگاهی به پیشینه‌های مذکور، تفاوت آنها با پژوهش حاضر آشکار می‌شود از جمله از نظر جامعه مورد مطالعه، در پژوهش‌های باب‌الحوایجی و یزدیان‌راد (۱۳۸۹)، صالحی (۱۳۹۲)، مکتبی‌فرد (۱۳۹۳) و غلامی (۱۳۹۹)، مقاله است. در بقیه، موارد نیز تفاوت‌هایی وجود دارد: پژوهش مکتبی‌فرد و منصوریان (۱۳۹۱) با وجود قرابت بیشتر، از نظر تعداد، دوره بررسی و نوع نگاه به مقوله‌ها، کاملاً متفاوت است؛ اما نگاه صدیقی (۱۳۹۵) در مقوله‌بندی موضوعی ۲۰۰ پایان‌نامه، تا حدود کمی، نزدیک به پژوهش حاضر است، با وجود این، به آثار و پدیدآورندگان مورد پژوهش، مشارکت دانشگاه، رشته و گرایش تحصیلی و روش و رویکردهای پایان‌نامه‌ها نپرداخته است؛ عالی؛ علی‌نژادی و نعمت‌الهی (۲۰۱۸)، اجزای ساختاری ۲۱ پایان‌نامه بین رشته‌ای ادبیات کودک را بررسی کرده است؛ اما پژوهش‌های رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در این منبع، مغفول مانده است. خسرونژاد و آتشی (۱۳۹۸) با دیدگاهی متفاوت کاستی و خطاهای محتوایی و ساختاری ۲۵ پایان‌نامه را آشکار کرده‌اند؛ موضوع آلیانی، رضایتی و چراغی (۱۳۹۹) در بررسی یکصد پایان‌نامه منحصر به ادبیات عامه است و پژوهش‌های کاپلان از نظر حجم جامعه پژوهش و شیوه بررسی عمیق پایان‌نامه‌ها به‌منظور کاربرد در آموزش با این پژوهش تفاوت دارد. همچنین تأکید دو پژوهش دیگر، محمدی (۱۳۹۲) و مکتبی‌فرد (۱۳۹۳)، بر روش و رویکرد انجام پایان‌نامه‌ها بوده است.

1. Kaplan

2. Dissertations of Young Adult Literature

3. Dissertations About Young Adult Literature

در پایان می‌توان گفت یگانگی پژوهش حاضر، علاوه بر نگاه متفاوت در تشخیص و تعیین موضوع و زیر موضوع‌های پایان‌نامه‌ها و نیز شناسایی آثار و پدیدآوران مورد پژوهش، بررسی این منابع از جنبهٔ ۴ رویکرد پژوهشی: مسئله‌محوری، موضوع‌محوری، متن‌محوری و تطبیقی است که تاکنون در هیچ یک از پژوهش‌های پیش‌گفته اتفاق نیافتاده است.

روش‌شناسی پژوهش

روش این پژوهش از نظر هدف توصیفی است و پژوهشگر تلاش کرده است با تحلیل محتوای کمی و کیفی پایان‌نامه‌های با موضوع کتاب، کتابخانه و کتابداری کودک علاوه بر ارائه گزارش کمی از وضعیت موضوع، سیر تاریخی، آثار و پدیدآورندگان مورد پژوهش، و میزان مشارکت دانشگاه‌ها، رشته‌ها، گرایش‌ها و اساتید؛ با خوانش عمیق متن، گزارشی کیفی از موضوع، روش و رویکردهای پژوهشگران در هر یک از پایان‌نامه‌ها به دست دهد. جامعهٔ پژوهش، ۳۷۹ پایان‌نامه با موضوع کتاب، کتابخانه و کتابداری کودک است که از ۱۳۹۵ تاکنون در ایران تدوین یا پیشنهاد^۱ شده و اطلاعات (کتابشناختی یا تمام متن) آنها دست کم، در یکی از منابع معرفی شده در زیر (مرحلهٔ اول) منتشر شده باشد. این پژوهش در چهار مرحله انجام شده است:

مرحلهٔ اول: شناسایی و گردآوری داده‌ها از:

۱. پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج)؛^۲ فهرست برخط سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران^۳، کتابخانه دیجیتال^۴ این سازمان، پایگاه‌های قابل دسترس دانشگاه‌های کشور^۵ و موتورهای جستجوی عمومی
۲. چکیده‌نامهٔ پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی (صدیق‌بهنزادی، ۱۳۷۹).
۳. کتابشناسی توصیفی پایان‌نامه‌های ادبیات کودک و نوجوان محمدی و متقی‌دادگر، (۱۳۹۶).
۴. مقاله «کمی از کل؛ مروری بر کتاب‌شناسی توصیفی پایان‌نامه‌های ادبیات کودک» (کاشفی خوانساری، ۱۳۹۷) که ضمن نقد این کتاب، تعدادی پایان‌نامه را نیز معرفی کرده است.
۵. مشاهده عناوین مقاله‌ها در مجلات مرتبط با موضوع که ممکن بود برگرفته از پایان‌نامه باشند؛ و
۶. مآخذ مقاله‌ها و پایان‌نامه‌های مرتبط، برای احتمال وجود پایان‌نامه‌هایی که از راه‌های قبلی به دست نیامده بود.

مرحلهٔ دوم: عناوین پایان‌نامه‌ها و اطلاعات کتابشناختی آنها در جدول‌های اکسل جای گرفت و بر اساس سؤال دوم و سوم پژوهش جداولی تهیه و تنظیم و تحلیل شد.

مرحلهٔ سوم: برای پاسخ‌گویی به پرسش چهارم، تعیین رویکردهای پژوهش، علاوه بر چکیده و کلیدواژه‌های متعلق به هر یک، گاه متن آنها نیز مطالعه شد و به هریک رویکردهایی اختصاص یافت.

مرحلهٔ چهارم: در این مرحله برای تشخیص موضوع‌ها و نهایی‌سازی آنها سه کار صورت گرفت:

۱. عنوان، چکیده، کلیدواژه و در صورت ابهام متن قابل دسترس هر پایان‌نامه مطالعه شد و اصطلاح/هایی به هر یک اختصاص یافت؛
۲. با دسته‌بندی اصطلاح‌ها، مقوله‌های اصلی و فرعی تعیین شد. در این مرحله برای کسب روایی و نیز به‌منظور یکپارچه‌سازی و مستندسازی مقوله‌ها، از منابع زیر استفاده شد. برای کسب پایایی نیز در مراحل شکل‌گیری موضوعات و دسته‌بندی آنها، با متخصصان دو حوزهٔ علم اطلاعات و دانش‌شناسی و ادبیات کودک مشورت شد:

^۱. به دو دلیل تصمیم گرفته شد، پایان‌نامه‌های در وضعیت «پیشنهاد» حفظ شود؛ یکی آنکه اطلاعات کتابشناختی آنها در برخی موارد قابل اطمینان نبود، به طور مثال گاه بعد از حذف پایان‌نامه‌ای با این برجسب اطلاعات کامل آن به دست می‌آمد و جالب بود که برخی پایان‌نامه‌های با برجسب پیشنهادیه مربوط به سال‌های قبل بودند! دلیل دوم از دست ندادن ایده‌های پژوهشی بود حتی به قیمت اینکه آن پایان‌نامه به اتمام نرسیده باشد.

^۲. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/>

^۳. <http://opac.nlai.ir/opac-prod/index.jsp>

^۴. <https://dl.nlai.ir/UI/Search/AdvancedSearch.aspx?Index=home>

^۵. متأسفانه تعداد کمی از پایگاه‌های دانشگاه‌های کشور اطلاعات پایان‌نامه‌ها را در دسترس قرار می‌دهند و تنها اطلاعات برخی آنها در حد عنوان و نام نویسنده و گاه چکیده انتشار عام می‌شوند.

- اصطلاح‌نامه اصکا: اصطلاح‌نامه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (زمانی و ذاکر شهرک، ۱۳۹۶)؛
- کتاب ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن: مواد و خدمات کتابخانه برای کودکان و نوجوانان (قزل‌ایاغ، ۱۳۸۳)؛
- عناوین گروه‌های بررسی کتاب شورای کتاب کودک^۱ که در بردارنده دسته‌بندی کتاب‌های کودک و نوجوان بر اساس داستان، غیرداستان و تصویر است.
- پایان‌نامه کارشناسی ارشد «طرح تدوین ساختار اصطلاح‌نامه ادبیات کودکان و نوجوانان» (زارعی، ۱۳۸۶).

کلیدواژه‌های جستجوی این پایان‌نامه‌ها بر اساس منابع معرفی شده در قسمت دوم از مرحله چهارم (در بالا) و نیز با توجه سابقه مطالعاتی و نیز تجربه تدریس پژوهشگر در ارائه درس مواد و خدمات کتابخانه برای کودکان و نوجوانان، عبارت بوده است از: کودک و نوجوان (و شکل جمع آنها) به همراه ادبیات و انواع آن (عامه، شفاهی، اسطوره، افسانه، شعر، لالایی، فانتزی، طنز و ...); آثار ادبی، صنایع ادبی، داستان، رمان، قصه؛ کتابخانه‌های مدارس (مدرسه، آموزشگاهی، بخش کودک و نوجوان); کتاب‌های غیرداستان یا اطلاعاتی، کتابداری کودک؛ و عناوین آثار و اسامی پدیدآوران نامی.

یافته‌های پژوهش

با تحلیل داده‌های گردآمده از ۳۷۹ پایان‌نامه (۳۴۹ کارشناسی ارشد و ۳۰ دکتری) مربوط به سال‌های ۱۳۹۵ تا اوایل ۱۴۰۱، گزارش یافته‌ها بر اساس پرسش‌های پژوهش در ادامه می‌آیند:

پرسش اول: گرایش موضوعی پایان‌نامه‌ها چگونه بوده است؟

در نتیجه، تحلیل موضوعی هر از یک پایان‌نامه‌ها، همه آنها در زیر دو مقوله و ۲۰ زیرمقوله: **کتاب: انواع و گونه‌های ادبی** (با ۱۱ زیرمقوله و حدود ۶۱ درصد) و **ترویج، اشاعه و خدمات‌رسانی کتاب** (با ۹ زیرمقوله، حدود ۳۹ درصد) جای گرفتند. جدول ۱ و دو جدول پیوست، نمایانگر مقوله‌ها، زیرمقوله‌ها و زیرمقوله‌های فرعی هستند. در جدول ۱، زیرمقوله‌های مقوله اصلی نخست، بر اساس گونه شکل گرفته و در مورد مقوله اصلی دوم، موارد مرتبط با کتاب کودک بر اساس فعالیت‌های کتابداران، مربیان، مروجان و نهادهای اطلاع‌رسانی به مخاطبان تنظیم شده است. بر پایه داده‌ها، در میان قالب، گونه و شیوه پرداختن به انواع کتاب کودک، داستان واقعی با حدود ۱۰ درصد، بیش از گونه‌های ادبی دیگر پژوهش شده است. پس از آن ادبیات شفاهی و نیز پژوهش درباره آثار یک نویسنده، به طور مساوی (با نزدیک به ۸/۵ درصد) قرار دارند. رتبه سوم به شعر و ترجمه و کلیات (شامل مباحث کلی و پژوهش‌های زبان‌شناختی) به ترتیب با حدود ۷/۵، ۶ و ۶ درصد تعلق دارد. ادبیات دینی و پایداری نیز با اختصاص حدود ۳/۵ و ۳ درصد نیز چهارم هستند. درباره سه زیرمقوله فانتزی، تعلیمی و کتاب تصویری کمترین پژوهش انجام شده است.

در مقوله اصلی دوم (**ترویج، اشاعه و خدمات‌رسانی کتاب**) و نیز در کل زیرمقوله‌ها، قصه‌گویی با اختلاف بسیار (با ۱۷/۷ درصد) رتبه نخست کسب کرده است. ردیف‌های دیگر به سه ناحیه قابل تقسیم است: (۱) کتابخانه عمومی و نمایش خلاق با حدود ۴ و ۴/۵ درصد؛ (۲) کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، فلسفه برای کودکان (فبک) و فناوری از ۲/۴ تا ۳/۷ درصد و (۳) سه موضوع ترویج مطالعه، کتابخانه آموزشگاهی و کتابداری با ۱/۶ درصد است.

نگاه به سیر تاریخی پایان‌نامه‌ها نشان می‌دهد، در ۱۳۹۷ بیشترین پایان‌نامه (۲۲/۷ درصد) و پس از آن سال‌های ۱۳۹۶، ۱۳۹۵ و ۱۳۹۹ (از ۱۶ تا ۱۶/۵ درصد) قرار دارند. سیرتاریخی، بر اساس دو مقوله اصلی نیز از ترتیب جمع کل (سال ۱۳۹۷ بیشترین و ۱۳۹۶، ۱۳۹۵ و ۱۳۹۹ رتبه دوم) پیروی می‌کنند اما به هر حال در طی این سال‌ها، مقوله نخست (**کتاب: انواع و گونه‌های ادبی**) با اختلاف قابل توجه پیشرو است.

داده‌های دو جدول پیوست با هدف وضوح هر چه بیشتر جزئیات زیرمقوله‌های پایان‌نامه‌ها، گردآوری و تنظیم شده‌اند. همانطور که مشاهده می‌کنیم، به گونه‌های ادبی (داستان واقعی و ادبیات شفاهی و...) از سه جهت قالب، عناصر و جنبه‌های مختلف پرداخته شده است. در جدول دوم بسته به موضوع، جهات دیگر مطرح شده است: در قصه‌گویی و نمایش خلاق و فبک علاوه بر موارد قبلی، تأثیر این سه فعالیت؛ ترویج مطالعه، نقش عوامل مختلف و نهادهای ترویجی؛ کتابخانه عمومی و آموزشگاهی و کانون

^۱. <http://cbc.ir/#>

پرورش فکری کودکان و نوجوانان عوامل تأثیرگذار بر این سه نهاد و خدمات رسانی آنها؛ کتابدار و کتابداری: ویژگی‌های حرفه‌ای و شخصیتی کتابدار و فعالیت‌های کتابداری؛ و در فناوری، عناصر آن نمایان شده‌اند.

جدول ۱. سیر تاریخی و گرایش موضوعی

سال	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	جمع	درصد
انواعی ادبی									
داستان واقعی	۹	۵	۱۰	۵	۲	۴	۲	۳۷	۸/۹
ادبیات شفاهی	۵	۷	۶	۴	۷	۳	۰	۳۲	۸/۴
آثار یک نویسنده	۴	۷	۷	۴	۶	۴	۰	۳۲	۸/۴
ترجمه	۵	۳	۶	۴	۵	۵	۰	۲۸	۷/۴
شعر	۵	۹	۵	۲	۵	۱	۰	۲۷	۷/۱
کلیات و ...	۵	۴	۵	۲	۲	۵	۰	۲۳	۶/۱
ادبیات دینی	۴	۱	۵	۳	۲	۳	۰	۱۸	۴/۷
ادبیات پایداری	۰	۵	۲	۳	۱	۲	۰	۱۳	۳/۴
ادبیات فانتزی	۰	۱	۳	۱	۳	۱	۰	۹	۲/۴
ادبیات تعلیمی	۱	۱	۰	۱	۱	۲	۰	۶	۱/۶
کتاب‌های تصویری	۲	۰	۳	۰	۰	۱	۰	۶	۱/۶
جمع	۴۰	۴۳	۵۲	۲۹	۳۴	۳۱	۲	۲۳۱	۶۰/۹
ترویج، اشاعه و خدمت‌رسانی کتاب									
قصه‌گویی	۷	۸	۱۳	۱۴	۱۴	۸	۳	۶۷	۷/۱۷
کتابخانه‌های عمومی	۳	۳	۴	۲	۴	۱	۰	۱۷	۴/۵
نمایش خلاق	۲	۲	۲	۱	۶	۳	۰	۱۶	۴/۲
کانون پرورش فکری	۶	۴	۴	۰	۰	۰	۰	۱۴	۳/۷
فیک	۱	۰	۵	۰	۲	۲	۱	۱۱	۲/۹
فناوری	۱	۲	۳	۰	۰	۲	۱	۹	۲/۴
ترویج مطالعه	۱	۰	۱	۲	۱	۱	۰	۶	۱/۶
کتابخانه‌های آموزشگاهی	۰	۰	۲	۲	۰	۰	۰	۴	۱/۱
کتابدار و کتابداری	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۴	۱/۱
جمع	۲۲	۲۰	۳۴	۲۲	۲۷	۱۸	۵	۱۴۸	۳۹/۱
جمع کل	۶۲	۶۳	۸۶	۵۱	۶۱	۴۹	۷	۳۷۹	۱۰۰
درصد	۴/۱۶	۶/۱۶	۷/۲۲	۵/۱۳	۱/۱۶	۹/۱۲	۸/۱	۱۰۰	

کلیات نیز با پرداختن به تعاریف و مسائل کلی از جهات قالب، عناصر، و از جنبه‌های مختلف، دربردارنده تعاریف و مباحث کلی زیرمقوله‌ها است.

پرسش دوم: از آثار و پدیدآورندگان کتاب کودک کدام، بیشتر پژوهش شده‌اند؟

جدول ۲ پدیدآورندگان و آثاری که ۲ و بیش از ۲ بار در پایان‌نامه‌ها پژوهش شده‌اند می‌نمایاند. مطابق با داده‌ها حسن‌زاده و مرادی کرمانی (با فراوانی ۲۲ و ۲۱) با اختلاف فاحش از سایرین قرار دارند. سپس آثار فرهاد حسن‌زاده (هستی و زیبا صدایم کن به ترتیب ۸ و ۶ بار)، مرادی کرمانی (بچه‌های قالی‌بافخانه، قصه‌های مجید؛ ۵ بار)، دو اثر کلاسیک کلیله و دمنه و شاهنامه (۵ و ۴ بار) و یک اثر از محمدرضا بایرامی (کوه مرا صدا زد، ۴ بار) در پایان‌نامه‌ها مورد پژوهش قرار گرفته‌اند.

جدول ۲. پدیدآورندگان و آثار مورد پژوهش

تعداد	پدیدآوران	تعداد	پدیدآوران
۲۱	مرادی کرمانی، هوشنگ	۲۲	حسن زاده، فرهاد
۸	بهرنگی، صمد	۸	اکبریور، احمد
۶	رحمان دوست، مصطفی	۷	شعبان نژاد، افسانه
۴	آرین، آرمان؛ بایرامی، محمدرضا؛ شعبانی، اسدالله؛ کشاورز، ناصر؛ یوسفی، محمدرضا	۵	آذریزدی، مهدی؛ ابراهیمی، جعفر
۳	ابراهیمی، نادر؛ ابید، طاهره؛ صالحی، آنوسا؛ کلهر، فریبا؛ هاشمی، سید سعید و جهان: شل سیلور استاین؛ مارک تواین؛ فیڈبراکاش؛ کامل کیلانی	۲	احمدی، محمدرضا؛ امیریان، داوود؛ حدادی، هدی؛ خانیان، جمشید؛ شاه‌آبادی، حمیدرضا؛ شفیعی، شهرام؛ شمس، محمدرضا؛ قاسم‌نیا، شکوه؛ کنهدانی، نیما؛ صدقی، مهرداد؛ کیانوش، محمود؛ یمینی شریف، عباس و جهان: جیمز پترسن، رولد دال؛ رینولدز کیمبرلی؛ سلیمان عیسی؛ عزیز نسن، عبدالمجید خلیفه
تعداد	آثار	تعداد	آثار
۶	زیبا صدایم کن	۸	هستی
۴	کوه مرا صدا زد و شاهنامه	۵	بچه‌های قالی‌باخانه، قصه‌های مجید و کلیله و دمنه
۳	خاطرات یک بچه چلمن، عقرب‌های کشتی بمبک، لنگه کفش بنفش، ماهی سیاه کوچولو و مثنوی معنوی، هاگلبری فین	۲	آقا رنگی و گربه‌ی ناقلا، خمره، مشت بر پوست، مهمان مامان، وبلاگ واگذار می‌شود، کنسرو غول، کوه مرا صدا زد، لالایی برای دختر مرده، من نوکر بابا نیستم، افسانه‌های آذربایجان، افسانه‌های ایرانی، قصه‌های بهرنگ، قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب، تام سایر و جهان: هری پاتر، آدب الأطفال (خلیفه)

پرسی سوم: روش و رویکردهای پژوهشگران در پایان‌نامه‌ها چه بوده است؟
جدول ۳ و جدول ۴، روش‌شناسی و رویکردهای پژوهشگران این منابع را آشکار می‌کند.^۱

جدول ۳. روش

درصد	تعداد	روش
۳۷/۲	۱۴۱	تحلیل محتوا
۱۲/۱	۴۶	کتابخانه‌ای / سندی
۱۶/۴	۶۲	نیمه تجربی
۵/۸	۲۲	تطبیقی
۶/۱	۲۳	تجربی
۱۰/۶	۴۰	پیمایش
۱/۱	۴	میدانی
۰/۵	۲	پدیدارشناسی
۰/۵	۲	مرور نظامند
۶/۹	۲۶	نامشخص
۲/۹	۱۱	شبه پژوهش
۱۰۰/۰	۳۷۹	جمع

^۱. در برخی منابع، روش ذکر نشده بود بنابراین، تلاش شد با خوانش متن پایان‌نامه یا مقاله برگرفته، در صورت وجود، روش مشخص شود؛ اما ۲۰ پایان‌نامه «نامشخص» شد. آنهایی نیز که کتابی در آنها ترجمه یا بازنویسی شده بود به پیروی از نظر مکتبی‌فرد (۱۳۹۱)، «شبه‌پژوهش» نام گرفت.

بر پایه داده‌های جدول ۳، تحلیل محتوا با بیش از ۳۷ درصد، با اختلاف بسیار، در مقایسه با روش نیمه‌تجربی (۱۶/۴ درصد) در صدر روش‌های پژوهش قرار گرفته است. رتبه‌های بعدی دو روش کتابخانه‌ای با ۱۲ و پیمایشی با بیش از ۱۰/۵ درصد هستند. میزان استفاده از دو روش تجربی و تطبیقی نیز قابل توجه است. تعداد اندک پژوهش با سه روش میدانی، پدیدارشناسی و مرور نظامند نیز قابل اغماض نیست.

جدول ۴. رویکرد

رویکرد	تعداد	درصد
مسئله‌محور	۲۰۷	۵۴/۶
متن‌محور	۸۸	۲۳/۲
موضوع‌محور	۶۰	۱۵/۸
تطبیقی	۸	۱/۲
متن‌محور و تطبیقی	۱۰	۲/۶
مسئله‌محور و تطبیقی	۶	۱/۶
جمع	۳۷۹	۱۰۰/۰

داده‌های جدول ۴ نشان می‌دهد که فراوانی پژوهش‌های مسئله‌محور (بیش از ۵۴/۵ درصد) با اختلاف از دیگر رویکردها، پیشرو است. متن‌محوری (۲۳/۲) و موضوع‌محوری (۱۵/۸)، با اختلاف ناچیز، در رتبه بعدی قرار دارند؛ اما رویکرد تطبیقی در پایان‌نامه‌ها بسیار اندک است.

پرسش چهارم: دانشگاه، رشته و گرایش تحصیلی کدام است؟

جدول ۵ وضعیت دانشگاه‌های محل تحصیل دانشجویان است و دانشگاه علامه طباطبایی در تدوین پایان‌نامه‌های این حوزه با ۴/۷ درصد پیشرو است. فاصله ردیف دوم تا پنجم، در مورد دانشگاه شهید بهشتی، محقق اردبیلی، پیام نور گیلان، الزهرا (س) (از ۴ تا ۵/۵ درصد) تقریباً یکسان است. رتبه بعدی را می‌توان به دانشگاه قم، فردوسی، اراک، بین‌المللی امام رضا (ع)، تبریز، آزاد تهران، شیراز، پیام نور یزد، و سیستان و بلوچستان (از حدود ۲ تا ۳ درصد) اختصاص داد. در حوزه رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در دانشگاه‌های فردوسی و قم و پس از آن به ترتیب آزاد تهران بیشترین تعداد (بین ۵ تا ۸ پایان‌نامه) تدوین شده است.

جدول ۵. دانشگاه‌ها

دانشگاه	تعداد	درصد	دانشگاه	تعداد	درصد
علامه طباطبایی	۲۸	۴/۷	شهید بهشتی	۲۱	۵/۵
محقق اردبیلی	۱۸	۷/۴	قم	۱۲	۲/۳
الزهرا (س)، پیام نور گیلان	۱۵	۴	فردوسی مشهد	۱۱	۹/۲
آزاد تهران، اراک، بین‌المللی امام رضا، تبریز	۱۰	۶/۲	شیراز، پیام نور یزد	۹	۴/۲
پیام نور تهران، بیرجند، تهران، خوارزمی، شاهد و یزد	۷	۸/۱	سیستان و بلوچستان	۸	۱/۲
پیام نور اصفهان، فارس، باهنر کرمان، هرمزگان	۵	۳/۱	گیلان	۶	۱/۶
جمع	۳۷۹	۱۰۰			

داده‌های مربوط به مشارکت رشته‌ها در این دوره در جدول ۶ حاکی از آن است، زبان و ادبیات فارسی به همراه گرایش‌های آن با ۱۶۷ پایان‌نامه در صدر قرار دارد. دومین رتبه به علوم تربیتی با ۶۷ و علم اطلاعات و دانش‌شناسی با ۶۵ پایان‌نامه تعلق دارد. زبان‌های خارجی با ۴۳ رتبه چهارم و هنر با فاصله بسیار زیادی در انتهای جدول قرار دارد. درباره گرایش‌های بعد از زبان و ادبیات فارسی، نخست ادبیات کودک با ۵۲ پایان‌نامه و سپس ادبیات محض و روان‌شناسی تربیتی، به ترتیب با ۲۰ و ۱۸ هستند. رتبه سوم گرایش‌ها را می‌توانیم با کمی اغماض به مترجمی زبان انگلیسی، زبان و ادبیات عرب و روان‌شناسی عمومی با ۱۴، ۱۲ و ۱۱ اختصاص دهیم.

جدول ۷، برای تعیین پربسامدترین استادان راهنما، با تفکیک علم اطلاعات و دانش‌شناسی از سایر رشته‌ها، ترسیم شده است.

جدول ۶. رشته و گرایش دانشجویان

رشته	گرایش	تعداد	رشته	گرایش	تعداد
ادبیات و زبان فارسی ۱۶۷	زبان و ادبیات فارسی	۸۵	علوم تربیتی ۶۷	روان‌شناسی تربیتی	۱۸
	ادبیات کودک و نوجوان	۵۲		روانشناسی عمومی	۱۱
	ادبیات محض	۲۰		برنامه‌ریزی درسی	۷
	ادبیات غنایی	۴		راهنمایی و مشاوره	۶
	ادبیات پایدار	۳		آموزش پیش‌دبستانی	۵
	ادبیات تطبیقی	۲		تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش، مشاوره مدرسه	۴
	ادبیات معاصر، روایی و نمایشی	۱		روان‌شناسی بالینی، آموزش ابتدایی	۳
	مترجمی زبان انگلیسی	۱۴		آموزش کودکان استثنایی، تعلیم و تربیت اسلامی	۵
زبان‌های خارجی ۴۶	زبان و ادبیات عرب	۱۲	آموزش توانبخشی شناختی، مشاوره شغلی	۱	
	آموزش زبان انگلیسی، مترجمی زبان عربی	۷	—	۶۶	
	زبان و ادبیات انگلیسی	۲	روانشناسی، زبان‌شناسی	۲	
	آموزش زبان عربی، زبان و ادبیات فرانسه، مترجمی زبان فرانسه	۱	پرستاری، زبان‌شناسی همگانی، فلسفه، فلسفه و کلام اسلامی، کارآفرینی	۱	
هنر ۱۲	پژوهش هنر	۸	نامشخص	—	۱۳
	هنرهای تصویری	۲	جمع	—	۳۷۹
	کارگردانی نمایش، هنرهای نمایشی	۱			

جدول ۷. اسامی استادان راهنما با بیش از سه پایان‌نامه

تعداد	راهنما	تعداد	راهنما
۶	جلالی، مریم و علم اطلاعات: محمدی، مهدی	۱۶	الهدادی دستجردی، زهره
۴	آقای، مهرداد	۵	حیدری، مریم
۲	پورخالقی چترودی، مهدخت؛ پویان، مجید؛ تاجبخش، پروین؛ خلیلی جهاننیک، مریم؛ صادقی نقد علیا، فاطمه؛ گرجامی، جواد؛ واردی، زرین‌تاج؛ و علم اطلاعات: پریخ، مهری؛ برادر، رؤیا؛ سهیلی، فرامرز؛ صنعت‌جو، اعظم؛ محمدی، فائقه	۳	آقای، مهرداد؛ اسماعیل‌زاده، یوسف؛ امام‌جمعه، محمدرضا، امیرخانی؛ مهناز، انوشه؛ محمد، ایزانلو؛ امید، آزاددل؛ عادل، باقری؛ نرگس؛ بساک، حسن؛ جعفری، اسدالله؛ جمالی، عاطفه؛ حسام‌پور، سعید؛ ذبیح‌نیا عمران، آسیه؛ رضائیان، حمید؛ زرقانی، مهدی؛ ستاری، رضا؛ صفایی، علی؛ فرهنگی، سهیلا؛ فولادی، محمد؛ قربانی جویباری، کلثوم؛ دزفولیان‌راد، کاظم؛ منادی، مرتضی؛ نزهت، بهمن؛ و علم اطلاعات: جلالی‌دیزجی، علی؛ حمدی‌پور، افشین؛ زورقی، رسول؛ میرحسینی، زهره؛ جهانگیر، غلامحسین؛ فهیم‌نیا، فاطمه؛ هاشم‌زاده، محمدزاده؛ مومنی، عصمت

بر پایه داده‌های این جدول، زهره الهدادی دستجردی (دانشگاه علامه طباطبایی) با اختلاف نسبتاً زیادی در صدر قرار دارد. سپس، مریم جلالی (دانشگاه شهید بهشتی) و مهدی محمدی (دانشگاه قم) با ۶ پایان‌نامه قرار دارند. مریم حیدری (دانشگاه گیلان) و مهرداد آقای (دانشگاه محقق اردبیلی) با ۴ و ۵ پایان‌نامه رتبه بعدی را به خود اختصاص داده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر سیر تاریخی؛ مقوله‌ها (تا سه سطح)، پدیدآورندگان و آثار مورد پژوهش؛ روش و رویکرد؛ دانشگاه، رشته و گرایش‌های تحصیلی و استادان راهنمای ۳۷۹ پایان‌نامه از ۱۳۹۵ تاکنون تحلیل شد. مواجهه با پنج پایان‌نامه مربوط به سال‌های قبل، حین تحلیل داده‌ها، نشان داد این تعداد بیش از اینها است.

در مورد مقوله اصلی نخست، توجه به پژوهش درباره انواع کتاب و گونه‌های ادبی، قابل انتظار بود؛ اما در میان این گونه‌ها، تعداد اندک گونه پرفرمدار فانتزی میان نوجوانان و کتاب‌تصویری که جای پژوهش بسیار دارد، قابل تأمل است. به قول کاپلان (۲۰۱۰) اغلب دانشجویان صاحب پایان‌نامه خود تازه از مرحله نوجوانی عبور کرده و حتی با تعاریف جدیدتر، نوجوان بشمار می‌آیند. از این رو، با درک بهتر از مخاطب، درباره کتاب‌های با موضوع دغدغه‌های دوران معاصر در جهان در قالب فانتزی، نقادانه و عمیق‌تر قادر به پژوهش هستند. در باره سال‌های مورد بررسی، به ثابت ماندن تعداد اندک مربوط به ۱۴۰۱ و حتی تعداد کمتر ۱۴۰۰، نمی‌توان اطمینان داشت زیرا ۱۴۰۱ هنوز ادامه دارد و همین‌طور ممکن است پایان‌نامه‌های ۱۴۰۰، هنوز در پایگاه‌ها ثبت نشده باشند. در نتیجه، کمترین رتبه را باید به ۱۳۹۸ اختصاص دهیم و احتمالاً سبب آن کوید ۱۹ باشد که در سال اول شیوع، رکود اکثر فعالیت‌ها را به دنبال داشت. در این صورت می‌توانیم بگوییم، سیر تاریخی این پژوهش‌ها در کل، صعودی بوده است. با این وصف، در خصوص هر یک از زیرمقوله‌ها نیز شاید بتوانیم سال ۱۳۹۹ را ملاک صعودی یا نزولی بودن در مقایسه با سال‌های قبل قرار دهیم. پس، سیر رشد پایان‌نامه‌ها با موضوع ادبیات شفاهی، پرداختن به آثار یک نویسنده و ترجمه تقریباً قابل توجه و ثابت، اما داستان واقعی، ادبیات دینی و ادبیات پایداری نزولی بوده است. لازم به ذکر است که در ارتباط با این زیرمقوله‌ها، یافته‌های صدیقی (۱۳۹۵) و آلیانی، رضایتی و چراغی (۱۳۹۹) تا حدود کمی به پژوهش حاضر نزدیک است.

در مقوله اصلی دوم، تنها قصه‌گویی صعودی و نمایش خلاق به ویژه در ۱۳۹۹ افزایش داشته است. سبب فراوانی قصه‌گویی، تمایل دانشجویان با رشته و گرایش‌های متنوع، از مشاوره و راهنمایی، برنامه‌ریزی درسی و زبان‌های خارجی تا پژوهش هنر و روان‌شناسی و علم اطلاعات و دانش‌شناسی است. البته تعداد کم پژوهش قصه‌گویی در این رشته (به همراه فعالیت مرتبط کتاب‌درمانی، ۱۵ پایان‌نامه!) که از دغدغه‌های اصلی این رشته است، ناامیدکننده و تأمل‌برانگیز است. در مورد ترویج مطالعه، کتابخانه‌های آموزشی و حوزه فناوری نیز این واقعیت صدق می‌کند؛ وجود تنها ۷۹ مقاله با موضوع ترویج کتابخوانی و کتابخانه‌های کودک در باب‌الحوادثی و یزدیان‌راد (۱۳۸۹) این کاستی را تأیید می‌کند.

صدرنشینی تحلیل محتوا، همچون عالی؛ علی‌نژادی و نعمت‌الهی (۲۰۱۸)، و روش کتابخانه‌ای، به سبب ماهیت متن ادبی، قابل انتظار است و البته استفاده فراوان روش‌های تجربی برای تأثیر قصه‌گویی بر مخاطب، کاملاً به‌جا است؛ اما استفاده کم روش میدانی، با توجه به قابلیت‌های آن در تأثیر کتاب بر مخاطب قابل اغماض نیست. روش پیمایش را نیز بیشتر دانشجویان علم اطلاعات و دانش‌شناسی استفاده کرده‌اند. همچنین به نظر می‌رسد که جای پژوهش‌های مروری که مقاله، پایان‌نامه یا طرح را از جنبه‌های مختلف مرور کرده باشد، با توجه به وجود تنها یک مرور نظام‌مند، خالی باشد.

درباره درستی تعیین چهار رویکرد پژوهشی مسئله‌محوری، موضوع‌محوری، متن‌محوری و تطبیقی که بر اساس تعاریف موجود در مقاله‌های آلیانی، رضایتی و چراغی (۱۳۹۹)، رضی (۱۳۹۱) و تأکید صدیقی (۱۳۹۵)، صورت گرفت، پژوهشگر تا حدود تردید دارد و به نظر می‌رسد تعیین بی‌شبهه‌تر و کیفی‌تر این رویکردها نیازمند همکاری و نظرات انتقادی متخصصان ادبیات کودک است. تعداد بیشتر پایان‌نامه در چهار رشته و گرایش: زبان و ادبیات فارسی (به سبب خاستگاه اصلی موضوع و گرایش ادبیات کودک در آن)، علوم تربیتی (برای تأثیر کتاب و قصه‌گویی بر آموزش)، علم اطلاعات و دانش‌شناسی (که از وظایف اولیه آن ترویج مطالعه و اطلاع‌رسانی کتاب است) و زبان‌های خارجی (با تأکید بر استراتژی ترجمه و آموزش زبان با قصه‌گویی) قابل انتظار است. وجود یک پایان‌نامه در رشته پرستاری (با موضوع کتاب‌درمانی) دخالت رشته‌های دیگر چون هنر، زبان‌شناسی، فلسفه و روان‌شناسی را توجیه می‌کند. در این زمینه پژوهش مکتبی‌فرد و منصوریان (۱۳۹۱)، با این پژوهش، کم و بیش قرابت دارد؛ اما جای خالی پژوهش‌های جامعه‌شناسانه در این حوزه به چشم می‌آید.

اما حلقه مفقوده پژوهش‌های این دوره (۱۳۹۵ تاکنون)، کتاب‌های غیرداستان است که شامل آثار مستند: کتاب‌های علمی و دانش اجتماعی، کتاب‌های فلسفی، دینی و روانشناختی، زندگینامه و سفرنامه، بازی و سرگرمی و هنر، مرجع و آثار الکترونیکی است. نگاهی اجمالی به سال‌های قبل از این دوره، به ویژه دهه ۴۰ و ۵۰، حاکی از آن است که پایان‌نامه‌هایی وجود داشته و حتی در خصوص تدوین کتابشناسی (شبه پژوهش!) به نوعی زیاده‌روی هم بشمار می‌آمده است؛ اما با توجه به عناوین این گروه کتاب‌ها که قرار است علاوه بر جذابیت، اطلاعات دقیق، مستند و عاری از هرگونه ابهام برای مخاطب خاص کودک و نوجوان فراهم آورد،

به طور حتم خلأهای پژوهشی بسیاری در این زمینه گوشزد می‌کند و توجه و حساسیت دانشجویان تحصیلات تکمیلی رشته‌های مختلف را می‌طلبد.

در این پژوهش، نگارنده اغلب داده‌ها را به صورت جزئی در دو جدول پیوست، به نمایش گذاشت تا دغدغه‌مندان کاستی و زیاده‌روی‌ها و شکاف‌های پژوهشی را مشاهده کنند؛ اما ایجاد سامانه‌ای پویا و تعاملی در این زمینه برای طیف مخاطبان: دانشجو و استاد (هم برای تکمیل مطالعات نظری و پیشینی و هم در مرحله انتخاب موضوع)؛ نویسنده، شاعر، تصویرگر، مترجم ادبیات کودک؛ والدین، معلم، مربی، تسهیل‌گر و نهاد کودکی و کتابداران اهمیت بیشتری دارد. پژوهشگر بنا دارد با تکمیل سال‌های مورد بررسی از اواخر دهه ۱۳۴۰ تاکنون، این پژوهش را از جنبه‌های مختلف، به ویژه با به کارگیری برخی روش‌های کیفی‌تر، عمق بخشد و در نهایت، با داده‌های گردآمده به طراحی پردازش و در صورت همکاری نهادهای مرتبط سامانه تخصصی کتاب، کتابخانه و کتابداری کودک و نوجوان راه‌اندازی کند.

همچنین پیشنهاد می‌شود که برای تکمیل اطلاعات چنین سامانه‌ای، این پژوهش در مورد مقاله‌های پژوهشی حوزه کتاب، کتابداری و کتابخانه کودک و نوجوان تکرار شود.

سپاسگزاری

نگارنده بر خود لازم می‌داند از سرکار خانم راضیه حیدری بابرود که در مراحل اولیه گردآوری داده و تنظیم اطلاعات مربوط به اسامی پدیدآورندگان، آثار و دانشگاه‌ها قبول زحمت کردند سپاسگزاری نماید.

منابع

- آلیانی، فرشته؛ رضایتی، محرم و چراغی، رضا (۱۳۹۹). آسیب‌شناسی پایان‌نامه‌های ادبیات عامه در ایران. فرهنگ و ادبیات عامه، ۸(۳۶)، ۱-۲۹.
- باب‌الحوائح؛ فهیمه، و یزدیان راد، مهرزاد (۱۳۸۹). تحلیل محتوای مقالات مجلات تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی درباره ترویج کتابخوانی و کتابخانه‌های کودکان از سال ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۷. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۶(۴)، ۳۱-۵۳.
- خسرونژاد، مرتضی، و آتشی، لاله. (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشجویان ادبیات کودک بررسی کاستی‌ها و خطاهای رایج. مطالعات ادبیات کودک، ۱۰(۱)، ۲۳-۵۶. <https://doi.org/10.22099/jcls.2017.3989>
- رضی، احمد (۱۳۹۱). پژوهش‌های مسأله‌محور در مطالعات ادبی. فنون ادبی، ۴(۱)، ۱۳-۲۶. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20088027.1391.4.1.4.0>
- رهادوست، فاطمه (بهار) (۱۳۸۶). فلسفه کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: کتابدار، ۱۳۸۶.
- زارعی، کتابیون (۱۳۸۶). طرح تدوین ساختار اصطلاحنامه ادبیات کودکان و نوجوانان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران.
- زمانی، فاطمه؛ و ذاکر شهرک، مینا (۱۳۹۶). اصطلاح‌نامه اصکا: اصطلاح‌نامه‌ی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان. زیر نظر وحید طوفانی اصل، با همکاری نرگس قدیمی. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- صدیقی، مصطفی (۱۳۹۵). پایان‌نامه‌های ادبیات کودک: درون متن و برون متن. پژوهشنامه ادبیات کودک و نوجوان، ۱۹(۶۹)، ۵۸-۶۷.
- فانی؛ کامران (۱۳۶۲). نقش کتابدار در اجتماع. تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی، ۹(۹۵-۱۹۷).
- قزل‌ایغ، ثریا (۱۳۸۳). ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن: مواد و خدمات کتابخانه برای کودکان و نوجوانان. تهران: سمت.
- عالی، آمنه؛ علی‌نژاد، حسن؛ و نعمت‌الهی، حلیمه (۱۳۹۷). سنتز پژوهی مطالعات بین‌رشته‌ای ادبیات کودک از منظر نظریه مخاطب‌محوری. نقد ادبی، ۱۱(۴۴)، ۱۱۷-۱۴۲.
- غلامی، فاطمه (۱۳۹۹). بررسی و نقد مقالات حوزه ادبیات کودک و نوجوان در سال‌های ۹۰-۸۰. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه قم، قم.
- غلامی‌نژاد، محمدعلی؛ و قبول، احسان (۱۳۸۶). آسیب‌شناسی پایان‌نامه‌های زبان و ادبیات فارسی. پژوهش‌های ادب عرفانی، ۱(۱)، ۱-۱۸۱.

- کاشفی خوانساری، سیدعلی (۱۳۹۷). کمی از کل: مروری بر کتاب‌شناسی توصیفی پایان‌نامه‌های ادبیات کودک. نقد کتاب کودک و نوجوان، ۱۷، ۸۵-۹۰.
- محمدی، مهدی (۱۳۹۲). تحقیقات تحلیل محتوا در ادبیات کودکان و نوجوانان ایران از سال ۱۳۹۰-۱۳۵۳. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۹(۱)، ۱۱۱-۱۱۳.
- متقی دادگر، امیر (۱۳۹۶). کتاب‌شناسی توصیفی پایان‌نامه‌های ادبیات کودک و نوجوان. تهران: خانه کتاب.
- مکتبی‌فرد، لیلا و منصوریان، یزدان (۱۳۹۱). تبارشناسی پژوهش‌های ادبیات کودکان از دید روش‌شناختی. مطالعات ادبیات کودک، ۳(۱)، ۱۳۷-۱۵۲. <https://doi.org/10.22099/jcls.2012.427>
- مکتبی‌فرد، لیلا (۱۳۹۳). تحلیل محتوا و نقد ادبی در ادبیات کودکان: خواهان غریب یا قریب. مطالعات ادبیات کودک، ۵(۱)، ۱۳۵-۱۵۶. <https://doi.org/10.22099/jcls.2014.1624>
- مکتبی‌فرد، لیلا (۱۳۹۵). مطالعات آکادمیک ادبیات کودک: پل یا گسست؟. پژوهشنامه ادبیات کودک و نوجوان، ۱۹(۶۹)، ۲۶-۳۳.

References

- Aali, A., Alinejad, H. & Nematolahi, H. (2018). Synthesis of interdisciplinary studies of children's literature by considering audience. *LCQ*, 11(44), 117-142.
- Aliani F, rezayati M, cheraghi R. (2021). The pathology of folklore literature theses in Iran. *CFL*, 8 (36), 1-29. (in Persian).
- Babalhavaeji, F. & Yazdianrad, M. (2011). Content analysis of papers in specialized journals of library and information science regarding promotion of reading and children's libraries during 1999-2008. *Research on Information Science & Public Libraries*; 16 (4), 31-53. (in Persian).
- Fani, K. (1980). The role of the librarian in society. *Academic Librarianship and Information Research*. 9, 195-197. (in Persian).
- Ghezelayagh, S. (2004). *Children literature and reading promotion*. Tehran: The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Islamic Sciences and the Humanities (SAMT). (in Persian).
- Gholami, Fatemeh (2020). Reviewing and criticizing articles in the field of child and adolescent literature during the 2001-2011. University of Qom, Faculty of Literature and Humanities, Qom. (in Persian).
- Gholaminejad, M., & Ghabool, E. (2007). The pathology of some Persian language and literature theses. *Researches on Mystical Literature (Gowhar-i-Guya)*, 1(1), 181-192. (in Persian).
- Kaplan, J. (2006). Dissertations on Adolescent Literature: 2000-2005. *The ALAN Review*, 33(2), 51-59. <https://scholar.lib.vt.edu/ejournals/ALAN/v33n2/kaplan.pdf>, Retrieved October 4, 2022,
- Kashefi Khonsari, A. (2018). A bit of the whole: a review of descriptive bibliography of children and young adult's literature theses. *Children & Young Adults Quarterly Book Review*, 17 (5), 85-90.
- Khosronejad, M., & Atashi, L. (2019). Pathology of the Theses Conducted by Iranian Students Majoring in Children's Literature, A Critical Examination of the Flaws and Shortcomings. *Iranian Children's Literature Studies*, 10(1), 23-56. <https://doi.org/10.22099/jcls.2018.27937.1566> (in Persian).
- Maktabi Fard, L. (2014). Content Analysis and Literary Criticism in Children's Literature. *Iranian Children's Literature Studies*, 5(1), 135-156. <https://doi.org/10.22099/jcls.2014.1624> (in Persian).
- Maktabi Fard, L. (2016). The Academic Studies of Children's Literature: A Bridge or A Drift? *Pajooheshnameh Adabiyate Koodak va Nojavan*, 19(69), 26-33. (in Persian).
- Maktabi Fard, Roya (Leila); Mansouriyani, Yazdan. (2012). Genealogy of Children's Literature Research from a Methodological Point of View. *Iranian Children's Literature Studies*, 3(1), 137-152. doi: 10.22099/jcls.2012.427. (in Persian).
- Mohamadi, Mahdi (2013). Content Analysis Studies on Iranian Children and Young Adult's Literature, 1974-2011: a. *Research on Information Science & Public Libraries*, 19(1), 111-113 URL: <http://publij.ir/article-1-339-fa.html>. (in Persian).

- Motaghi Dadgar, A. (2017). *Descriptive Bibliography of Children and Young Adult's literature Theses*. House of the Book. (in Persian).
- Rahadoust, F. (2007). *Philosophy of Library and Information Science*. Tehran: Ketabdar Publishing Co. (in Persian).
- Razi, A. (2012). Problem-Oriented Researches in Literary Studies. *Literary Arts*, 4(1), 13-26. (in Persian).
- Sedighi, Mostafa (2016). Dissertations on Childrens Literature: inside Text and Outside Text. *Pajooeshnameh Adabiyate Koodak va Nojavan*, 19 (69), 58-67. (in Persian).
- Thurston, P. T. (2010). Doctoral dissertations on russia, the soviet union, central asia, and eastern europe accepted by universities in the United States and Canada, 2010 (2008–2009): A review of research on young adult literature. <https://doi.org/10.5612/slavicreview.70.4.0959>
- Zamani, F. & Zaker Shahrak, M. (2017). *Aska Thesaurus: Thesaurus of Kanoon-e Parvaresh-e Fekri Koodakan va Nojavanan*. Editor in Chief: Vahid Toofani Asi. Assisted by Narguess Ghadimee. Tehran: Institute for the Intellectual Development of Children & Young Adult. (in Persian).
- Zarei, K. (2008). *The Structure of the thesaurus of children literature*. MLIs Thesis, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran. (in Persian).

پیوست ۱. جدول زیرمقوله‌های فرعی انواع و گونه‌های ادبی

زیرمقوله‌ها	زیرمقوله‌های فرعی
داستان واقعی ۳۷ (۱۰٪)	<p>- انواع و قالب: داستان بلند و کوتاه، رمان، طنز، فانتزی و ادبیات جهان (انگلیسی-آمریکایی، مصر، ترکیه: لیدیا)</p> <p>- عناصر: تعاریف و سیر تاریخی، دختران، دیگرانگی، روستا، سرکوب خلاقیت و اندیشه، بزرگسال و فرزندپروری، شگردهای طنز (بزرگ‌نمایی و کوچک‌نمایی، غافل‌گیری، کلامی، کنایه، موقعیت، تناقض و تکرار)، عشق، فقر، قهرمان و ضد قهرمان، کتاب‌درمانی، کمال‌گرایی، کودک کار، محیط زیست، مدرسه و نظم اجتماعی، مفهوم نوجوانی، نظریه قدرت، وحشت، هویت ایرانی</p> <p>- از جنبه: انتقادی، ایدئولوژی القایی، روان‌شناسی، زبان‌شناسی، ریخت‌شناسی، شخصیت‌پردازی، فرایندهای گفتگویی، گفت‌وگو، قدرت، کلیشه‌های جنسیتی، محتوایی، مخاطب‌شناسی، مهارت‌های اجتماعی، نشانه‌شناسی اجتماعی نهادها: کودک شورای کتاب کودک، کانون پرورش فکری کودک و نوجوان، مرکز مطالعات ادبیات</p>
ادبیات شفاهی (عامیانه) ۳۲ (۸٪)	<p>اشعار و ترانه‌ها: - انواع و قالب: چیستان، لالایی، لالایی‌های معاصر</p> <p>- عناصر: مضامین (ارزش‌والای کودک، کودک امروز و دیروز، پرورش زبان گفتاری، ذوق هنری، آشناسازی کودک با دنیای خویش، تقویت اعتمادبه‌نفس، کسب تجارب، تقویت صلح و ...</p> <p>- از جنبه: اجتماعی، ویژگی و اهمیت، زیبایی کلامی</p> <p>قصه و داستان سنتی: - انواع و قالب: اسطوره، افسانه، بازآفرینی و بازنویسی (اقتباس)، روایت و حکایت، قصه، نمایشنامه</p> <p>- عناصر: تمثیل، مفاهیم اجتماعی و اخلاقی و تربیتی، دینی و فلسفی، اخلاق و تربیت، همذات‌پنداری، مهارت‌های فکری و کلامی</p> <p>- از جنبه: طرح، تاریخی، ریخت‌شناسی، ساختاری و محتوایی، شخصیت‌پردازی، مخاطب، نقد ادبی و فمینیستی، نمادین، واسازی</p>
ترجمه ۲۸ (۷٪)	<p>- انواع و قالب: تصویر، ژانر علمی و رئال</p> <p>- موضوع، ترجمه و تألیف، اخلاق، اقدام به ترجمه، پذیرش، بومی‌سازی، تأثیر شرایط اجتماعی-تاریخی و سیاسی، خطاها، فرامتنیت، نظریه‌ها</p> <p>- از جنبه: آسیب‌شناسی، استراتژی، ارتباطی، زبانی (انگلیسی به فارسی، فارسی به انگلیسی، فارسی به عربی، فرانسه به فارسی)، محتوایی، معادل‌گزینی، نوواژه، وفاداری به متن، شنیداری</p>
شعر ۲۷ (۷٪)	<p>- انواع و قالب: اسطوره، حماسه، شعر کلاسیک، رماتیک و سمبولیک، هیچانه</p> <p>- عناصر: اسلام، انقلاب اسلامی، خانواده (و پدر)، دفاع مقدس، روستا، شهر، صور خیال، طبیعت، فرهنگ عامه، قرآن و حدیث، ناشران، وطن</p> <p>- از جنبه: انسجام، انواع، تحولات وزنی، جریان و سیر تاریخی، جنسیت، دستوری و آرایه‌های ادبی (تشبیه، تشخیص، حس‌آمیزی، وصف، استعاره)، روایت‌شناسی و داستانی، ساختار زبانی (معیار، محاوره)، فرم، محتوا، عاطفی، موسیقی، نماد، هنجارشکنی، هویت اجتماعی، اسلامی، ایرانی و فرهنگی و نهادها: کانون پرورش کودک و نوجوان</p>
ادبیات دینی ۱۸ (۵٪)	<p>- انواع و قالب: شعر، داستان، کتاب تصویری</p> <p>- عناصر: آموزه‌های دینی و کتاب‌های داستانی، امام حسین، پیامبر اسلام، توحید و خداشناسی، رابطه بین متن و تصویر (بزران دینی)، قرآن، مفهوم مرگ، معاد، مفاهیم و اندیشه‌های دینی، عرفانی، اخلاقی؛ و درون‌مایه، فضا‌سازی، زاویه دید، پیرنگ، گفتگو و نهادها (کانون پرورش فکری کودک و نوجوان؛ جامعه‌القرآن، شورای کتاب کودک، آستان قدس رضوی)</p> <p>- از جنبه: ایدئولوژیک، زیبایی‌شناسانه، زاویه دید، پیرنگ، دستوری، شخصیت‌پردازی، فضا‌سازی، محتوایی، مقایسه با داستان‌های غربی</p>
ادبیات پایداری ۱۳ (۳٪)	<p>- انواع و قالب: تصویر، داستان، رمان نوجوان، شعر، شعرسوررئال، طنز، لالایی</p> <p>- عناصر: اسراء، اعزام به جبهه، پشت جبهه، دفاع مقدس، رزمندگان، سرگذشتنامه+۱۴B شهیدان، شهادت، طنز، کودک فلسطینی، ناشر</p> <p>- از جنبه: تاریخی، جامعه‌شناختی، جریان‌شناسی، ساختاری، شخصیت‌پردازی، محتوایی</p>
فانتزی ۹ (۲٪)	<p>انواع و قالب: اساطیری، حماسه، داستان مدرن، رمان نوجوان، فرهنگ عامه و موضوع</p> <p>- عناصر: خیر و شر، ژانر وحشت، گاتیک، جادو، وحشت</p> <p>- از جنبه: خلق و پیدایش، شخصیت‌پردازی</p>
تعلیمی ۶ (۲٪)	<p>انواع و قالب: داستان فارسی و عربی، شعر، حکایات، بازآفرینی</p> <p>- عناصر: آموزش اخلاقی، تربیتی، قوانین راهنمایی رانندگی</p> <p>- از جنبه: پیرنگ، زاویه دید، فضا‌سازی، محتوایی، گفتگو</p>
کتاب‌های تصویری ۶ (۲٪)	<p>- انواع و قالب: ادبیات دینی، ادبیات عامیانه، بازنویسی، قصه‌های قرآن</p> <p>- عناصر: تصویر، تصویرسازان، روابط انسان و طبیعت، قرآن، ناشران</p> <p>- جنبه: استفاده از نقاشی، کلیشه‌شکنی جنسیتی، روان‌شناسی رنگ، کتاب‌درمانی</p>
"آثار یک نویسنده" ۳۲ (۸٪)	<p>- انواع و قالب: واقع‌گرایانه، عامیانه، پایداری، دینی، فانتزی</p> <p>- عناصر: تخیل، تفکر خلاق، جادو، کودک کار، آموزه‌های اخلاقی و تربیتی، نمادهای دینی، ایثار و شهادت، توانمندسازی، آسیب‌های اجتماعی و ...</p> <p>- از جنبه: ساختاری، سبک شناسانه، زیبایی‌شناسانه، آشنایی‌زدایی، شیوه‌های داستان‌پردازی، فرامتنیت، تمرکززدایی و ...</p>
کلیات ۲۳ (۲٪)	<p>- انواع و قالب: ادبیات عامیانه، ادبیات نمایشی، داستان شعر، قصه، فابل‌ها، فانتزی، طنز</p> <p>- عناصر: زبان‌شناسی (آواها، اجزای واژه، تلفظ، زبان شعر، زبان‌شناسی اجتماعی و جنسیتی)، زبان فارسی و کردی (مقایسه)، تشخیص (جاندارپنداری)، تصویرگران، شعر، فیک، کتاب (انتخاب و گزینش)، کودک و بزرگسال (طنز، روایتگری)، مفاهیم صریح، مفاهیم ضمنی، مجلات، مقاله، نمادگرایی، هنر ادبیات و آموزش تفکر انتقادی، نهادها (لاک پشت پرنده و فهرست منتخب، ناشران و خط مشی انتخاب موضوع و فروش در وب‌سایت، موزه اسباب بازی)</p> <p>- از جنبه: اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، پژوهشی (سیرتاریخی، مقالات و کتاب‌های پژوهشی و تولیدات ادبی)؛ زبانشناختی (بسامد ساخت‌های زبانی، ساختاری و محتوایی، کاربردشناختی زبان، معناشناسی، موسیقی، نام آواها)</p>

پیوست ۲. جدول زیرمقوله‌های فرعی ترویج، اشاعه و خدمات‌رسانی کتاب

زیرمقوله‌ها	زیرمقوله‌های فرعی
قصه‌گویی ۶۷ (۱۸٪)	<p>- انواع و قالب: برخط، الکترونیکی، تعاملی، دیجیتال، چندرسانه‌ای، خلاق، دینی، شعر و حکایت، مصور، ادبیات کلاسیک و نمایشی (با اورینگامی، بازی، پرده‌خوانی، کارتون، نمایش خلاق)</p> <p>- عناصر: آموزش صلح، انشائونویسی، برنامه تلویزیونی، پرورش هوش (اخلاقی، هیجانی و کلامی)، پیشرفت برنامه‌های درسی و عملکرد تحصیلی، تفاوت‌های جنسیتی مخاطب، تفکر فلسفی و مهارت‌های آن، تقویت گفتار، کارآفرینی، گسترش دایره واژگان، مهارت خواندن، مهارت‌های اجتماعی، مهارت تقویت ذهن، مهارت‌های ارتباطی، یادداری، یادگیری و درک مطلب، یادگیری اجتماعی، یادگیری زبان انگلیسی، و تجارب معلمان قصه گو</p> <p>- تأثیر در (قصه‌درمانی): ابراز وجود، امیدواری، بهزیستی روانی، پرورش تفکر مثبت، خود انگیزشی و خود آشنایی، خود توان‌سازی تحصیلی، خودشکوفایی، خودکنترلی، خود مراقبتی، دقت و روانی گفتار، رابطه والدفرزندی، رشد اخلاقی، سازگاری اجتماعی، عزت نفس، کودک بی‌سرپرست و کم توان ذهنی و نابینا، مفهوم‌سازی، مهارت حل مسئله، مهارت‌های اجتماعی، مهارت‌های زبانی، هوش اخلاقی، هوش معنوی، بهبود و کنترل (اختلال رفتاری قلدری، اضطراب، اضطراب جدایی، ترس، خشم، خودپنداره، درگیری شناختی، کمروبی، یادگیری و کاهش اختلال خواندن، ناامیدی، هیجان و هیجان شناختی)</p> <p>- نهادهای: جشنواره‌های قصه‌گویی، کانون پرورش فکری کودک و نوجوان</p>
نمایش خلاق ۱۶ (۴٪)	<p>- انواع و قالب: تکنیک حیاط پویا</p> <p>- عناصر: آموزش سواد، سرزندگی و انگیزش و پیشرفت تحصیلی، روایی و نمایشی (پیرنگ، گفتگو، کشمکش، عمل و حرکت و صحنه‌پردازی)، اجتماعی، شخصیت‌پردازی، زمان-مکان</p> <p>- تأثیر در (نمایش‌درمانی): تفکر انتقادی، حافظه کلامی، خودکارآمدی، رشد خلاقیت، کودک کار، کودک بی‌سرپرست و بدسرپرست، کودک و نوجوان بزه‌کار، بهبود و کنترل (احساس تنهایی، اضطراب، کمروبی، هیجان، ارتباطی)</p>
ترویج مطالعه ۶ (۴٪)	<p>- نقش خانواده، معلمان و کتابداران، رسانه و فضای مجازی، ساختار آموزشی- فرهنگی و اجتماعی، سواد بصری با تقویت حافظه، طرح کانون - مدرسه، کتاب‌های داستانی، متون درسی، ناشران</p> <p>- نهادهای: شورای کتاب کودک (طرح بامداد کتابخانه‌ها)، جایزه‌ی ایبی- شارجه و ایبی-آساهی</p>
فیک ۱۱ (۳٪)	<p>- انواع و قالب: بازنویسی، حکایات و روایات، داستان، متون کلاسیک، روایات و حکایات</p> <p>- تأثیر در: آموزش صلح، تفکر انتقادی، بهبود اختلالات رفتاری</p>
کتابخانه عمومی ۱۷ (۴٪)	<p>- عوامل تأثیرگذار: خانواده، فضا (طراحی داخلی، فاصله بخش کودک از بخش بزرگسال، موقعیت فیزیکی)، کتابخانه مدارس، کتابدار (احساس امنیت، تخصص و رفتار)، منابع غنی، نظام آموزشی، وجود آمفی تئاتر</p> <p>- خدمات: آموزشی (سواد اطلاعاتی و بصری، یادگیری)، بازدید از کتابخانه و مکان‌های فرهنگی، ترویج فرهنگ مطالعه، خدمات به گروه‌های خاص، قصه‌گویی، کتابخوانی و تشکیل گروه‌های مطالعاتی، کتاب‌درمانی، گردهمایی (نشست، و نمایشگاه و جشن‌های ملی و مذهبی و دعوت از نویسندگان، شاعران، بازیگران و هنرمندان و ...)، مسابقات (خاطره‌نویسی، کتاب‌خوانی، نقاشی)</p>
کانون پرورش ۱۴ (۴٪)	<p>- عوامل تأثیرگذار: کتابدار و سرمایه فکری و بهره‌وری</p> <p>- خدمات: آموزشی (آموزش غیررسمی، سواد اطلاعاتی، انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان)، ترویج فرهنگ مطالعه، فعالیت‌های فرهنگی و هنری، نمایش خلاق، کتاب‌درمانی</p>
کتابخانه آموزشی ۴ (۱٪)	<p>- عوامل تأثیرگذار: کتابخانه‌های عمومی (دسترسی، تأمین نیاز اطلاعاتی)، سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (نیاز اطلاعاتی و تأمین منابع)</p> <p>- خدمات: برون‌سپاری، طرح کانون - مدرسه</p>
کتابدار و کتابداری ۴ (۱٪)	<p>- کتابدار: مهارت‌های تخصصی و حرفه‌ای و فنی، ویژگی‌های شخصی، فعالیت‌های آموزشی (سواد اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی)</p> <p>- کتابداری: حضور در انیمشن، کاربران (رفتار اطلاع‌یابی، نیازسنجی)، منابع (سازماندهی، رده‌بندی دیویی)</p>
فناوری ۹ (۲٪)	<p>- عناصر: آرشید دیجیتال (برنامه‌سازی، رابط کاربری)، رابط کاربری ناشران، شبکه‌های اجتماعی (مضامین تربیتی)، کتابخانه دیجیتالی (تأثیر ترویج مطالعه و مربیان، رابط کاربری)، کتاب‌های الکترونیکی (آموزش سواد، ارزیابی، مقایسه با چاپی)</p>
کلیات ۲۳ (۲٪)	<p>- انواع و قالب: ادبیات عامیانه، ادبیات نمایشی، داستان شعر، قصه، فابل‌ها، فانتزی، طنز</p> <p>- عناصر: زبان‌شناسی (آواها، اجزای واژه، تلفظ، زبان شعر، زبان‌شناسی اجتماعی و جنسیتی)، زبان فارسی و کردی (مقایسه)، تشخیص (جاندارپنداری)، تصویرگران، شعر، فیک، کتاب (انتخاب و گزینش)، کودک و بزرگسال (طنز، روایتگری)، مفاهیم صریح، مفاهیم ضمنی، مجلات، مقاله، نمادگرایی، هنر ادبیات و آموزش تفکر انتقادی، نهادهای (لاک پشت پرده و فهرست منتخب، ناشران و خط مشی انتخاب موضوع و فروش در وبسایت، موزه اسباب بازی)</p> <p>- از جنبه: اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، پژوهشی (سیرتاریخی، مقالات و کتاب‌های پژوهشی و تولیدات ادبی): زبان‌شناختی (بسامد ساخت‌های زبانی، ساختاری و محتوایی، کاربردشناختی زبان، معناشناسی، موسیقی، نام آواها)</p>